

ACSAY FERENC: NEKROLÓG DR. JEDLIK ÁNYOS ISTVÁN (1800–1895) HALÁLÁRA¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Király Árpád vezetésével.**

1823. november 4-én foglalta el azt a szobát, amelyben 1895. december 13-án, tehát 72 év után visszaadta lelkét Teremtőjének, akinek bölcsességét igyekezett felkutatni egész életén át teremtményeinek rendjében. E hosszú 72 évből 55 évet a tanügy terén töltött el, lankadatlan munkásságban; 18 évet élt át jól megérdemelt nyugalomban, de e nyugalom éveiben is folyton kedvelt tudományával foglalkozott. Az Istennek e ritka adományát tehát nem fecsérelte el; szakadatlanul dolgozott, még halála előtt pár hónappal is tudományos kérdéssel foglalkozott: a villamos sűrítőnek általa kieszelt módját írogatta egy füzetkébe, melyet íróasztalán találtunk.

Tehetségei határozottan a kutatásra jelölték ki őt. Éles szeme észrevette a külvilág minden érdekes, feltűnő jelenségét, s nem nyugodott, míg valamiképp megfejtését ki nem eszelte. Még legutóbb is a napsugártörés egy sajátos jelenségét vette észre, ami másnak fel sem tűnt, és sokat tűnődött megfejtésén. Épp ily vizsgálólag fürkészett szeme akkor is, ha a fizika tanára valami új találmányú gép megtekintésére hívta meg. Nem elégedett meg a gép működésével, ha megbámulta is az eredményt, szeme, keze folytonosan kutatott a gép szerkezete és összefüggése után. Amilyen éles volt látása, oly élesen boncoló volt ítélete is. Nem tudott megnyugodni semmiben mindaddig, míg csak meg nem értette; a logika után kutatott minden dologban, s ha meg nem találta, senki kedvéért el nem hitte bármily meglepő eredményről meséltek is neki.

Teljesen szívvel-lélekkel fizikus volt, ennek élt fiatal korában, ezzel foglalkozott nyugalomban, ebben talált szórakozást később is, mikor szellemi működése szűkebb körre szorult, és különösen emlékezete cserben kezdte hagyni. A külső világ kevésbé érdekelte. Nem elegyedett bele semmiféle ügyeibe, bajaiba. 1848-ban őt is kirendelték Budapesten nemzetőrnek, de szívesen hagyta el őrállomását, hogy fizika termébe vonulva dolgozhassék tovább. Tudománya volt az egyetlen szenvedélye – és rendületlen kötelelességteljesítés. Ha rajta állt volna, élete utolsó percéig sem hagyta volna el a tanári katedrát, amelyen oly sokáig hirdette a természettudományok vívmányait. Ha a tudományért lángoló heve már fiatal korában szerencsésebb viszonyok közé, a külföld valamelyes gazdagon felszerelt laboratóriumába helyezte, ahol kellő eszközök álltak volna rendelkezésére, még fényesebb eredményeket is felmutathatott volna. De az ő helyzetében, amikor keze kötve volt, s a legtöbb gépet is magának kellett megszerkesztenie, hogy magyarázataiban használhassa, a kutató ész is kénytelen volt pihenni, s idejét oly munkájára fecsérelni, mely elvonta erejét attól, hogy még több, nagyobb felfedezéseket tehessen. Kutató szelleme így is nyomot hagy nemcsak szűkebb körben, hanem a világirodalomban is. Mikor a 20-as években itt, majd

---

¹ Forrás: Acsay Ferenc: Jedlik Ányos István. = A győri Bencés Gimnázium Értesítője 1895–96. pp. III–VII.

Pozsonyban tartózkodott, ő eszelte ki a szódának alkalmazhatóságát savanyúvíz helyett. A mai nap már oly általánosan elterjedt szifont ő találta föl.

A Holz-féle influenzias villamgép eszméje tulajdonképp az ő nevéhez fűződik, terve is már készen volt, csak a kivitelben előzték meg mások. Sokat foglalkozott egy eredeti szerkezetű villamsűrítő gép összeállításával is, s mindkettőnek végleges megszerkesztésében csak körülményei gátolták. S midőn nyugalomba vonult, tulajdonképp csak időt nyert arra, hogy kutatásait nyugodtabban folytathassa. 78 éves kora nem akadályozta abban, hogy napokon át szakadatlanul a fizikai szertárban dolgozzék. Régebbi keletű a finom látást követelő osztógépének összeállítása, melyet ő róla Jedlik-osztógépnek neveznek, és amely az eddig ismert osztógépekkel bátran versenyez még manapság is.

Az idő csak lassan tudta megvásni az erős szervezetet. Hallása gyengült legelőbb. Szeme még sokáig ép maradt, még a legutóbb is szabad szemmel olvasott, s ritkán használt szemüveget. Arra azonban már alkalmatlan volt, hogy fizikai kísérleteket tehessen. S ez esett neki terhére, mert munka, foglalkozás nélkül egy percig sem tudott lenni. Mikor november 21-én a haldoklók szentségeinek példásan ájtatos felvétele után beszélgettem vele, hosszú és fáradságos életéről ezt válaszolta: „Kedves rendtárs úr, életem hosszú volt, de a munka sohasem fárasztott; hová kellene lennünk, ha az Isten a munkára való képességet megvonná tőlünk!” Ő igazán a munka embere volt élete utolsó percéig; amit a legutolsó időben tett, az előttünk nem ment munka számba: de ő azért minden percét úgy el tudta foglalni, hogy mindig tett-vett valamit, hogy soha ne unatkozzék.

S a jó Isten a testi épség mellett megajándékozta azzal az áldással is, hogy szelleme is épen működött majdnem halála napjáig. Emlékezete először az újabb dolgokra nézve hagyta cserben, később már a régiekre is; az idő lassankint összefolyt emlékében, a napokat, heteket nem tudta külön választani, később az egyes éveket sem tudta megkülönböztetni, de szelleme, értelmi képessége folyton ép volt. Halála előtt egy héttel, mikor emlékezete teljesen elhomályosult, s azt sem tudta, hogy hol van, a fizikai tételekről teljes ép elmével vitatkozott. S e szellemi épség megmaradt mindaddig, míg csak a haláltusa be nem állott.

De e komoly, tudományos jellem nem volt azért rideg a társaságban; ellenkezőleg, szerette, kereste a társaságot, s minden iránt érdeklődő lelke egész érdekes tárgyakat tudott felvetni, s érdekesen fejtegetni. De itt is a logikát kereste mindenütt. A jó élcnak jóízűt tudott nevetni; de ha nem találta meg benne a logikát, bosszankodott az elmondóra, de azokra is, akik ily értelmetlen dolgon nevetni tudtak. Még pár évvel előbb is szívesen vett részt minden multságban, s szívesen szövetkezett a fiatalabbakkal is, kiknek élénk, derült szelleme jobban megfelelt az ő minden iránt érdeklődő lelkének. De maga is szíves volt mások iránt, s ha valakit vendégül tisztelt, kifogyhatatlan volt a jószívűségből és kedveskedésből. Különösen pedig rajta volt, hogy neve napján mindenkit oly szívarral kínáljon meg, amilyent legjobban szeretett. Udvarias volt szinte a pedánságig; a legcsekélyebb dologban sem hágtat volna át az illedelem szabályait senkivel, de különösen előljáróival szemben. Az illemszabályok kötelességszámba mentek nála, s amint nem sértette meg az egyiket, nem hágtat át a másikat sem soha.

Élete utolsó két hónapját folytonos utazásban töltötte, mindig menni akart. Láttuk, hogy nagy útra készül, amelyről többé vissza nem tér. Olyannyira menni akart, hogy szinte nehéz volt lebeszélni, s módokat találni, hogyan lehet őt visszatartani itt „ebben a Győrben, ahol oly ritkán süt a nap, az idő folyton homályos, nem lehet látni semmit”. Kereste a testi világosságot csak azért, hogy lelke megtalálja azt. Mikor már a haláltusáját vívta, akkor is ki akart még kelni ágyából, erővel menni akart. A halálnak nehéz munkája volt. Majdnem 4 napi küzdelmébe került, míg legyőzte az erős szervezetet, végre sikerült. S a fennkölt lélek, mely a testbe zárva is oly magasan tudott szárnyalni, most teljes magason szárnyalt fel Teremtőjéhez, akinek végtelen bölcsességét oly sokszor magasztalta előadásaiban és beszélgetéseiben a világ rendszeréről. Külön elmélete volt róla; a régiek nem elégítették ki, a magáé sem teljesen.

Megállott, megadta magát az isteni akaratnak, amely határt szabott az embernek, amelyen túl nem mehet. Tudománya tehetetlenségét élő hitével pótolta. „Majd ha a másvilágra jutok, akkor megtudok erről a dolgról is mindent, most semmit sem tudok. Csak az lesz különös – tette hozzá kedélyesen – hogy az én tanítványaim, akik előbb haltak meg, s most ott már mindent tudnak, engem fognak majd felvilágosítani arról, amit nekik megmagyarázni nem tudtam.”

Igen, Te fennkölt lélek, tisztán látod mindazt, amit mi csak nem is sejtünk. E nagy útra szerencsésen készültél, szerencsésen végezted el. Isten veled! Testedet visszaadtuk a földnek, lelkedet az égnek, – de nem egészen! itt maradt kutató értelmed nyoma az utónemzedékek buzdítására, itt marad munkás életed például. Tedd meg velünk azt a jót, amit nekünk megköszöntél; imádkozzál értünk, hogy példádat követve mi is oly erényes és munkás élet után láthassunk viszont! Addig is, Isten veled. Ave pia anima!